

**MODERN YAŞAMIN İÇİNDE PROTEST BİR SES:
TURGUT UYAR'IN "MEYTUP 1960?" VE "MEYTUPTUR 1961" ŞİİRLERİNE
BİR TAHLİL DENEMESİ**
Sevinç YILDIZ^{1*}

¹Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sivas, Türkiye

* sevinyildiz.m@gmail.com

+ ORCID: 000-0001-8402-0444

Öz–Turgut Uyar, Türk şiirinde önemli bir yer edinmiş; II. Yeni şairlerindedir. Bu çalışmada Turgut Uyar'ın "Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" başlıklı şiirleri incelenmiştir. Turgut Uyar'ın devri, şiir poetikası ve yaşamı dikkate alınarak incelenen şiirler sosyolojik ve psikanalitik eleştirel bir bakışla okunmuş ve ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir. İnceleme yapılırken hermeneutiğin önemli isimleri olan Schleiermacher ve Dilthey'in görüşlerinden de yararlanılmıştır. Kuşkusuz şiir bir bulmaca değildir ve yorumlanmasını; şiirdeki gerçekliğin sezilmesini istemiştir. "Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirleri incelenerek; zengin anlam katmanları içinde şiirsel gerçekliği sezilmeye, yorumlanmaya çalışılmıştır. Uyar'ın incelenen şiirlerde modern dünya içindeki kent hayatını ve bu hayatın bir parçası olan çalışma sistemini eleştirdiği görülür. Uyar, bunu doğrudan değil, dolaylı bir anlatımla yapar. Uyar, bu özü yeni bir biçim ve dille şiirine taşımış, öz ile biçimi söz konusu olan şiirlerde başarıyla kaynaştırmıştır.

Anahtar kelimeler: Turgut Uyar, şiir poetikası, modernizm, estetik

**A PROTEST VOICE IN MODERN LIFE:
TURGUT UYAR'S "MEYTUP 1960?" AND "MEYTUPTUR 1961" POEMS
AN ANALYSIS TRIAL**

Abstract –Turgut Uyar has an important place in Turkish poetry; II. He is one of the new poets. In this study, Turgut Uyar's "Meytup 1960?" and his poems titled "Meytuptur 1961" were examined. The poems examined, taking into account Turgut Uyar's period, poetics, and life, were read with a sociological and psychoanalytical critical perspective and the results were evaluated. While conducting the analysis, the views of Schleiermacher and Dilthey, important names of hermeneutics, were also used. Undoubtedly, poetry is not a puzzle and there is no single correct answer. Uyar asks the qualified readers he wants to address to understand and interpret the poem within its multi-layered world of meaning and rich structure; He wants the reality in the poem to be sensed. In this study, "Meytup 1960?" and "Meytuptur 1961" poems are examined; It has been tried to sense and interpret its poetic reality within its rich layers of meaning. In the poems examined, it is seen that Uyar criticizes the urban life in the modern world and the working system that is a part of this life. Uyar does this not directly but indirectly. Uyar carried this essence into his poetry with a new form and language and successfully fused the essence and form in the poems in question.

Keywords –Turgut Uyar, poetics of poetry, modernism, aesthetics

GİRİŞ

"Yalnız şiir, okuru binlerce yolculuğa çıkartır.
Binlerce seçenек sunan bir başlangıçtır."
(İnce, 2021: 112)

Şiirle ilgili yapılabilecek en doğru tanımlardan biri, "Şiir tanımlanamaz" cümlesidir. "Şiir nedir ve hatta ne değildir?" sorularına verilen cevaplar neticesinde varılan bu paradoksal cümlenin sebebi şudur: Bir kavramı veya varlığı tanımlayabilmek için önce onu tanımak gerekir. Tanımak için ise o varlık veya kavram net, nesnel özellikler taşımali; sınırları belli olmalıdır. Oysa yeryüzünde ne kadar insan varsa o kadar güzellik anlayışı var olduğu gibi, o kadar da şiir vardır. Hâliyle herkesin kabul ettiği, beğendiği bir şiir yoktur; herkesin kendi şiiri ve şiir estetiği vardır. Ayrıca şiirin konusu insana, hayata, tabiata dâhil olan her şeydir. Şiirin tamamen kişisel olmasına ilaveten, bu sınırsız olasılıklara sahip olması, şiiri herkesin kabul edeceği bir tanımdan iyiden iyiyeye uzaklaştırır.

Şiiri, bilhassa modern şiiri şairinden ayrı tutmak mümkün değildir. Çünkü şiirin doğduğu yer olan şairinin gönlü ve ruhu; onun kişisel ve sosyal kimliğiyle yoğrulmuştur. Ayrıca Aydınlanma sonrasında giderek güçlenen "bireyleşme hâli", elbette şiirde de kendini göstermiştir. Şiir eleştirmeni ve şair Özdemir İnce'nin dediği gibi "*Rimbaud'nun şiirleri, Rimbaud'nun kendisidir... Evet, ozan'la sözü birdir.*" (İnce, 2021: 41-42)

Şiiri sadece şairinden değil, yaşamın bizatihi kendisinden ayrı düşünmek de şiiri eksik bırakmak olur. Şiir hem yaşamın içindedir hem de ona bağlıdır; hâliyle hayatın içindeki her şey gibi şiirin de bir "gerçekliği" vardır. Bu, mimetik bir gerçeklikten ziyade "şiirsel bir gerçekliktir." Şiirsel gerçeklik, dış dünyadan çıkarılan kurgusal ve sezgisel gerçekliktir. Bu gerçekliği "*insan bilinci, düşünce, sezgi, algılar, duyular, tasarımlar, düşgücü, imgelem, izlenimler, çağrışımlar, coşkular, duygular, anılar, bilinçaltı, tarih, zaman, mekan, mitoloji, sanat yapıtları*" (İnce, 2021: 42), kültür, dil ve şairin dil felsefesi/sanat görüşü oluşturur.

Böyle kişisel bir türü incelerken her ne kadar nesnel yollara ve ilmi yöntemlere, tarafsız okuma biçimlerine başvurulsa da tamamıyla nesnel sonuçlar bu sebeple alınamaz. Özellikle şiir türünde, bilhassa imgesel dokunun zengin olduğu yapıtlar hakkındaki değerlendirmeler ve incelemelerde hem metnin öznel dokusu hem de okurun alımlama süreci sebebiyle kişisellik kaçınılmazdır. İmge, gerçeğin kırılarak yeniden kurgulanmasıdır ve her kurgu okurun kendi zihninde, duygu dünyasında anlamını bularak tamamlanır. Modern şiirde sıkça görülen bu durum, şiir okuma eylemini de bir sanat faaliyetine dönüştürür demek mümkündür.

Şiir okuma sırasında oluşan anlam, şiirdeki yukarıda sıralanan birçok unsurla birlikte başlıca imgeler, simgeler, metaforlar, metonimler sebebiyle "*yorumlayıcı okurla şiirsel metin arasındaki diyalektikte* (İnce, 2021: 75) " oluşur.

Aydınlanma Dönemi sonrasında rasyonalite ve bunun bir neticesi olarak kuramsallık ilerleyen yıllarda sosyal bilimlere de sirayet etmiştir. Edebiyat biliminde bir edebî eseri kuramsal bir yapıyla bire bir açıklamak, eseri ilmî bir yöntemle inceleyerek nesnel verilere ulaşmak gayesiyle birçok kuram ve yöntem geliştirilmiştir. Ancak 20. yüzyıla girilirken bir edebî eseri bilhassa şiiri tamamen ilmî yöntem ve kuramlarla inceleyerek nesnel açıklamalara ulaşma ihtimalinin kuvvetli olmadığını düşünen isimler öne çıkmaya başlamıştır. Bu kişilere göre, edebî eser açıklanmayı değil, bizzat içlerinde barındırdıkları her türlü özelliği ve zenginliğiyle, çokanlamlı yapıları içinde sezilmeyi, anlaşılmayı ve yorumlanmayı bekler. Böyle bir anlama ve yorumlama çabası da edebiyat hermeneutiğini doğurmuştur (Özlem, 2019: 20).

Bu çalışmada yukarıda ifade edilen görüşler ışığında Turgut Uyar'ın 1961 yılında *Dost* dergisinde yayımlanan "Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" adlı şiirleri incelenmiştir.

Şairin yaşamı, poetikası, zihniyeti ışığında, şiirin yazıldığı devrin şartları zemine yerleştirilerek şiir okunacak; böylece şiir tahlil edilmiş değil, şiirin tahlili denenmiş olacaktır. Çünkü şiire ulaşan tek yol olmadığı gibi, şiirin varmak istediği tek bir nokta da yoktur.

Turgut Uyar'ın Şiirini Okumak

Sanatçının geceleyin yaptığı yolculuğu,eleştirmenin ters yönde ve gündüzün yapması gerekir.
(İnce, 2021: 183)

Turgut Uyar, bilindiği üzere Türk şiirinde II. Yeniciler arasında değerlendirilen önemli isimlerden biridir. Uyar, şiirleri dışında sanat, edebiyat, şair ve şiir hakkındaki görüşlerini içeren çeşitli yazılar da yayımlamıştır. Ayrıca kendisiyle yapılan birçok röportajda sanat, edebiyat ve bilhassa şiiri üzerine yöneltilen soruları samimiyetle cevapladığı görülür.

Turgut Uyar'ın şiirleri ve şiir üzerine yazıları incelendiğinde, hakkında yapılan birçok değerli çalışmaya bakıldığında şairin şiirleri ve şiir poetikası hakkında özetle şunlar söylenebilir:

Şair ve şiir eleştirmeni Veysel Çolak, kendisi için şairin ne olduğunu şöyle tanımlar: "*Şair, yaşamdaki*

şiiir fark eden kişidir." (2019: 13). Bu şair tanımına uyayan isimlerin başında kuşkusuz Turgut Uyar gelir.

Aslında Turgut Uyar ve şiiiri için birçok tanımlama yapılabilir. Bu çok yönlü şairin bütün zenginliğinin içinde öne çıkan başlıca özelliği şudur: Şiiir ile yaşamı, klişe ve şairanelik duraklarına uğramadan kendi ifadesiyle "Göğe Bakma Durağı"nda kesiştirmeye gayret eden, hep yeni bir yapı kurmaya çalışarak şiiirde esas gördüğü imgeyi sıklıkla kullanıp yeni bir dil ve biçim üzerinden şiiir estetiği kuran bir şair olmasıdır. Turgut Uyar şiiiri, yaşam ile iç içedir. Kendi devrinin sesi, ışıkları, rengi, yaşanan ve yaşan(a)mayan an'larıyla modern insan Turgut Uyar'ın şiiirine yansır hatta şiiirin merkezinde durur.

"Kendi adıma beni yazdığım şiiiri yazmaya iten neden, çevremde değiştiğini görmemdi. Birdenbire kentleşen dünya, birdenbire karşılaştığım neon lambaları, büyük oteller, birtakım yeni gelişmeleri haber veren durumlar..." (Uyar, 2021b: 512)

Turgut Uyar, şiiir üzerine yazdığı birçok yazısında şiiirin yaşamla güçlü bağımlı vurgulamıştır. Şiiir, onun için kendi çağında sadece bir sığınak değil; aynı zamanda yeni bir yaşam biçimi kurma alanı olmuştur.

"Bizim kuşağın derdi iyi şiiir yazmak olmadı, yaşamın karmaşasını şiiire de taşımaktı derdi." (Uyar, 2021b: 548)

"Toplumla, insan yaşamıyla bu sıkı alış veriş, bu içten ilişkidir her zaman diri tutar şiiiri. Ya uyar, ya karşı koyar veyahut önerir. Önerdiği doğrudan doğruya bir politika değildir, bir çözüm yolu değildir elbet. Birtakım sebepler ve sonuçlar ortalamasıdır. Yeni bir yaşama düzenidir yani." (Uyar, 2021b: 355)

Turgut Uyar, şiiirlerini yazdığı dönemde, Ankara ve İstanbul'da, modernizmin ve modern kent yaşantısının tam içinde bulunmuş; ancak hayatı boyunca bu kentlere, bu kentlerdeki modern hayata, modernizmin getirdiği sisteme, bu sistemin temel parametrelerine hiçbir zaman dâhil olmamıştır (Akkoç, 2014: 145-146, 155-158). Turgut Uyar, modern çağın küskün, uyumsuz bireyi; yaşadığı kentin yabancıdır. Rimbaud için söylenen cümle, Turgut Uyar için de söylenebilir: Turgut Uyar'ın şiiiri, Turgut Uyar'ın kendisidir.

Şiiirlerinde genellikle modernizm ve onun getirdiği sistemler, kurumlar; sunduğu hazır verili toplumsal hayatlar ve buradan çıkan metalaşmış, tek tip insanlar, şematik ilişkilere eleştiri vardır. Şiiirinin mutlaka bir yerinde modern yaşama protest, muhalif bir ses yükselir. Bu ses, ne tipik bir slogandır ne bağırarak anlatan bir nutuktur ne de pragmatist bir

propagandadır. Şiiirde üstü nispeten örtülü, ironik, bazen paradoksal ama mutlaka protest bir ses ile karşılaşılır.

Bütün bunlardan hareketle, Turgut Uyar için modernist bir şairdir denilebilir. Modern çağın uyumsuz bireyi olan Uyar için de sanat bir sığınak olmuştur.

Uyar, genellikle modernizm ve modern kent hayatına yönelik eleştiriler taşıyan şiiirlerini kendine özgü şiiir dili ve biçimleri kurarak yazmıştır. Böylece modernizmin getirdiği standart, klişe estetik anlayışlarından, güzellik ölçü ve ölçütlerinden, dildeki klişelerden şiiiri uzaklaştırmayı başarmıştır.

Modernizme Atılan Sessiz Bir Çığlık: Bir Çocuğun İsyanı

Montaigne: "Şiiirin orta hallisi veya kötüsü için kurallar, ustalıklar bir ölçü olabilir. Ama iyisi, yüksek, harikuladesi aklın kurallarını aşar... Büyük şiiir muhakemenizi tatmin etmez, allak bullak eder." (Çolak, 2016: 10)

Terry Eagleton "*Şiiir Nasıl Okunur?*" adlı kitabında "Şiiir ne söyler?" sorusuna verilecek kesin bir cevap olamayacağını, verilen cevapların mutlaka belli bir oranda öznellik içereceğini ifade ederken İngiliz şair Robert Browning'in şu sözlerine de atıfta bulunur. "*Browning de bir defasında kendisine şiiirlerinden birinin ne anlama geldiği sorulduğunda, bu soruya cevap olarak 'Tanrı ve Robert Browning biliyordu; şimdi Tanrı biliyor' demiştir.*" (Eagleton, 2011: 163-164)

Veysel Çolak, "*Şiiir Nedir ve Nasıl Yazılır?*" adlı kitabında "Her Şiiir Yeni Bir Öneri/Her Algı Yeni Bir Şiiirdir" başlıklı bölümde bir şiiirin anlamını önce şairine sonra şiiiri inceleyen bir okura sorduktan sonra "Şairin Niyeti ve Okurun Niyeti" adıyla iki cevabı yayımladığında yayımlanan üç şiiirde de cevaplar birbirinden farklıdır. Şairin niyeti ile okurun niyeti, nispeten kesişen kısımlar olsa da, hep başka başkadır (Çolak, 2016: 181-207).

Bu bilgiler ışığında şu söylenebilir: Şiiir, bilhassa Turgut Uyar gibi şiiiri tamamen kişisel imgelere dayandıran; "*algılayan özne ile algılanan nesne arasındaki sınırları yıkararak araçsal aklı şiiirden uzaklaştır*"an (Kacıroğlu, 2018: 18) bir dil ve biçimi tercih etmiş bir ismin şiiiri; bulmacadaki tek doğruyu bulmaya çalışır gibi, şiiirdeki nesnel gerçeğe veya işe yarar (!) bir sonuca ulaşmak için okunamaz. Modernizmin getirdiği ilkelere paralel olan böyle bir şiiire Turgut Uyar karşıdır ve şiiirin böyle amaçlarla, bu ilkelere paralel bir anlayışla okunmasına da karşı çıkar:

"Bilimsel bir veri değildir şiir, anlaşılıp anlatılmaz. Kabaca birtakım bilgiler dışında kuralları yoktur. Her iyi şiir kendi kuralını, kendi gerekliliğini içinde taşır. Bu yüzden, büyük ölçüde şiir, bazı bilgilerle değil, sezgilerle, duygularla ayırt edilir önce. Yapısı ve konumu, gelişimi sonradan saptanır." (Uyar 2021b: 358)

"Meytup 1960? "Meytuptur 1961" şiirleri öz, yapı, dil ve üslup açısından incelenirken ayrı başlıklar açılmayacaktır. Çünkü Turgut Uyar için şiirde öz ve biçim birbirinden ayrılamaz ve birlikte anlamlı bir bütün oluştururlar (Karaca, 2010: 466-467). Bu anlamlı bütünün harcı da dil ve üsluptur. Uyar'ın şu sözleri yukarıdaki tespiti örnelemektedir:

"Şiirde anlamın, sanıyorum kelime ilişkilerinden, görüntü tazeliği ve kişiliğinden, böylece sağlam kurulmuş bir biçimden arta kalan 'hava' olduğunu biliyordu." (Karaca, 2010: 334)

Alman şair Johannes R. Becher'in dediği gibi "Yeni sanat, yeni biçimle değil, yeni insanla başlar" (Çolak, 2019: 44). Bu sözün devamına şunu da eklemek gerekir. Bu yeni sanatın içinde gelişen yeni biçimler de kendinden sonra gelecek kuşağın yeni insan modelinin zeminini kurar. Anlaşıldığı üzere yeni insan, yeni sanat, yeni biçim ve yeniden yeni insan arasında karşılıklı bir etkileşim, çift taraflı bir korelasyon vardır.

Yeni insan >>>yeni sanat>>> yeni biçimi
yeni sanat<<<yeni insan <<<yeni biçim

Turgut Uyar, "Efendimiz Acemilik" başlıklı yazısında benzer bir ifade kullanmıştır:

"İnsan yeni şeyleri ancak yeni biçimlerde söyleyebilir ya da insanı yeni biçimler, ister istemez yeni şeyler söylemeye zorlar..."

Her gün yeni bir dünya içinde, her gün yeniden ve başka etkilerle duygulanan insan, her gün bunları yeni biçimlerle söylemelidir." (Uyar, 2021b: 262-263)

Bu noktada Turgut Uyar'ın şiirlerinin önemli bir kısmının dâhil edilebileceği modernist şiir, modernizmin sunduğu yeni insan ve yeni hayat modeline bir tepki olarak doğmuştur (Kacıroğlu, 2018: 4-7). Hâliyle Turgut Uyar şiirinin anlaşılabilirliği için modernizmin ve onun kurduğu kent hayatının anlaşılabilirliği ve Uyar'ın bu kent hayatının neresinde durduğunun görülebilmesi gerekir. Hermeneutiğin önemli filozoflarından Dilthey, "Bir edebiyat yapıtı döneminin tininin, "nesnel tin" in bir ürünüdür ve dönemin nesnel tini,

bu demektir ki, o dönemin tarihsel koşulları, felsefi, bilimsel, dinsel vd. düşüncü şekilleri, ahlaksal, hukuksal, siyasal düzeni veya düzenleri, yaşama stilleri anlaşılmadan edebiyat yapıtının kendisi de anlaşılabilir." der (Özlem, 2019: 26).

Birçok postmodern filozof ve modernist yazar/şair için modernizm özetle şu anlama gelir: Modernizm insanın özüne, doğasına, içinde uyumlu yaşaması gereken tabiata uymayan, hatta onu deforme eden mekanik bir toplumsal düzen, katı kuralcı bir yapı kurmuştur. Bu yapının en net görülebildiği yer, kesinlikle modern kentler ve kentlerin içinde var olan yeni modern sistemler, kurumlar ve bunları yöneten temel unsurlardan biri olan kapitalizmdir (Kızılcıkelik 1996: 1-15). Modernist romanlarda sıkça ele alındığı üzere modern dünya; insanı kendine, çevresine ve topluma giderek yabancılaştırmış, yalnızlaştırmış; özüyle çelişen mutsuz bireyler meydana getirmiştir. Bu hızla akan teknolojik, endüstriyel ve kapital hayattan iki tür insan çıkar:

1. Bu durumu sorguladığı ve benimsemediği için toplumla uyumsuz bireyler.
2. Sorgulamadan gereğini yaptığı için modern çağın hızıyla hemen hemen eş zamanlı makineleşmiş, tek tipleşmiş, metalaşmış insanlar ve şematik hayatlar.

Modernistlerin yukarıdaki bu görüşlerine bakıldığında Turgut Uyar'ın birçok yazı, röportaj ve şiirinde bu düşünceleri bazen doğrudan bazen dolaylı olarak dile getirmiş olduğu; hatta kendi hayatına bakıldığında onun da hayatın içinde uyumsuz bir birey, kent içinde yalnız ve yabancı biri olduğu görülecektir.

"Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirlerinde yukarıda ifade edilen gruplara giren insanların hayatından bir an/kesit görülmektedir. Turgut Uyar'a göre bir şairin şiir yazma sürecini başlatan genellikle bir öykü¹ vardır, "Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirleri okunduğunda insanın gözünün önüne şu öyküyü yansıtan bir resim gelir:

Anne ve babasının işten eve dönüşünü tüm gün pencerenin önünde, ıssız bir evde yalnızlık içinde bekleyen mutsuz bir çocuk vardır ve tabloda sanki bu çocuğun hüznü ses duyulur.

Uyar, modern hayatın içine kendi tercihiyle girmemiş, yaşadığı çağa ve modern hayata uyumsuz, hayatın kısıyında durmuş; kenti ve toplumu, kent insanını bir flanör dikkatiyle gezen bir gözlemcidir. Şairin eşi Tomris Uyar, kendisiyle yapılan bir röportajda sokağa çok çıkmadığını (Uyar, 2021b: 568) ama günlük gazeteleri dikkatiyle satırların

¹Burada kastedilen öykü, şiirdeki tahkiye üslubu değildir, hatta Uyar şiirde tahkiyeciyi bir anlatımı çoğu zaman tercih etmez hatta şiirin amacını aşarak öyküleştiren bir anlatıma karşı çıkar.

Bununla birlikte ona göre şairi o şiiri yazmaya iten hayatın içinde bir öykü mutlaka vardır (Uyar, 2021b: 987, 533).

arasında gezerek en küçük habere kadar okuduğunu² ifade eder. Uyar, buna hayatı, günceli takip etmek, der. Çünkü ona göre bir şair mutlaka hayatı, güncel olanı, çağını ve tüm bunların içindeki insanı görmeli, mesele etmeli ve şiirine onu kendi açısıyla farklı biçimlerle yansıtmalıdır. Şiir reel yaşama ve insana temas etmelidir.

"Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirlerinde modern hayatın temel parametrelerinden olan her şeyi üretim-tüketim zinciri olarak gören ve bu zincirin devamı için gerekli olan geniş çalışma zamanlarıyla insanların hayatını bir anlamda tanzim eden kapitalist toplumun modernist bir tavırla eleştirildiği görülür. Şiirde, modernizm ve onun uzantısı denebilecek kapitalizmin sunduğu tek tip yaşam biçimleri içinde metalaşan insan ve tektipleşen aileler, bilhassa bu sistemin içinde kalan çocukların hâli yansıtılmıştır.

"Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirlerini, anne-babası işe gidince evde hep tek kalmaktan, yalnızlıktan, sokağa çıkıp oyun oynamak yerine sadece camdan bakmaktan sıkılmış; hayatın içine giremeyerek daha şimdiden hayata yabancılaşmış; her çocuğun temel ihtiyacı olan ilgi, sevgi ve bakımı görememekten mutsuz olmuş bir çocuk ve onu yalnızlıktan, ilgisizlikten, mutsuzluktan kurtaracağı umuduyla babaannesini evlerine çağırarak için yazdığı mektuplar oluşturur.

Mektup şeklinde "Sevgili Babaneciyim" diye başlayan şiirin giriş kısmında çocuğun ilkokula yeni başlayıp okuma-yazmayı yeni yeni öğrendiği anlaşılır. Ve Turgut Uyar'ın modernizme ilk eleştirisi daha şiirin girişinde başlar.

" SEVGİLİ BABANECİYİM
ATAT TUT
SUNA TOPU TUT AT
BEN ARTIK OKLA GİDİYORUM
NE GÜZEL GİDİYORUM
BÜTÜN ÇOCUKLAR HEP GİDER AKŞAMA
KADAR
NE GÜZEL AKŞAMA KADAR" (Uyar, 2021a: 701)

Şiirin bu kısmında ironik ve paradoksal bir dil ile karşılaşmaktadır. Akşama kadar okula gitmekten mutluymuş gibi konuşan çocuk sesi, aslında "Ne güzel akşama kadar" yinelemesiyle bunun zorlama bir mutluluk olduğunu açık etmiş olur. Turgut Uyar çocuğun akşama kadar okula gitmesini sağlayan modern hayatı ve eğitim sistemini şiirlerinde genellikle görülen ironik ve paradoksal bir dil ve üstü örtülü protest bir sesle eleştirmektedir.

² Tomris Uyar, Turgut Uyar için "Her gün ilanlarına kadar okursun gazeteleri." ifadesini kullanır. Uyar da bu sözlerle, "Güncel dünyayla ilişkilerimi diri tutmak istediğinden olacak.

Anlaşıldığı üzere Uyar için modernizm kurduğu sistemini hayata en çok kurumlar üzerinden yerleştirmiştir. Uyar'a göre bu sistemin sürerliliğini sağlayan temel kurum; modernizmin prensiplerine uygun ilkelere hazırlanan eğitim sistemlerine sahip okullardır.

Turgut Uyar'ın büyük oğlu Tunga'nın babası hakkında kendisiyle yapılan bir röportajda paylaştığı şu anısı Uyar'ın okula ve kurallarına bakışını göstermesi bakımından burada anılmaya değerdir:

Tunga Uyar, babasına öğretmenin "Saçını kestir." uyarısını söylediğinde Turgut Uyar'ın kızarak "Öğretmenine selamımı söyle, babam saçlarımı kestirmiyormuş." (Akkoç, 2014: 146) cevabını vermesi, okul ve kuralları hakkında düşündüklerini ziyadesiyle yansıtır.

Bilindiği gibi modernizm öncesindeki geleneksel toplumlarda ve ailelerde baba belli bir süre çalışıp eve gelir, anne tüm gün evdedir; ev işleri ve çocuklarla ilgilenir. Çocuklar annelerinin gözetiminde evde kardeşleriyle veya sokakta arkadaşlarıyla oyunlarla dolu bir zaman geçirir, okul vakti gelince annesi onu hazırlar ve okula gider. Okuldan gelince kapıyı anne açar ve ocakta yemek hazırdır. Babanın verdiği güvenle, anne sevgisinin huzuruyla ve yemeğin sıcaklığıyla çocuk için ev yuvaya döner.

Şiirde karşılaşılan aile hayatında ise farklı bir tablo vardır: Modernizm sonrasında ailede değişen sosyal roller ve bu durumun çocuğun özünde, duygu dünyasında yarattığı olumsuz etkiyle okur şiirin bu kısımlarında karşı karşıya kalır:

"AT AT TUT SUNA KADAR
ANNEM BABAM İSE GİDİYORLAR
SEN GEL BABANECİYİM
SEN GEL
ANNEM BABAM EVDE OLMUYORLAR
BEN OKULDAN GELİNCE HEP CAMDAN
BAKIYORUM
SUNAYLAN
BİZİM EVİN CAMINDAN DIŞARSI
GÖRÜNÜYOR
BİZİM EVİN DIŞARSI SOKAK
KİMBİLİR NE GÜZEL SOKAK
BEN HEP SOKAKABAKARIM
SUNAYLAN
BAZAN ÜŞÜR ACIKIRIM
PORTAKAL YERİM O ZAMAN HİÇ AĞLAMAM
HİÇ AĞLAMAM
ANNEM EVDE DEĞİL" (Uyar, 2021a: 701)

Bunlar bana yeni değerlendirmeler yapma olanağı veriyor sanırım." diye cevap verir (Uyar, 2021b: 531).

Görüldüğü üzere şiirdeki aile hayatı, geleneksel olandan çok farklıdır. Şiirdeki sesin sahibi olan çocuğun anne ve babası hep iştir; çocuk kardeşi olduğu sanılan Suna ile evde hep yalnızdır. Oyun çağında bir çocuk olmasına rağmen sokakta hiç oyun oynayamamakta, sokaktakileri sadece camdan izlemektedir. Diğer temel ihtiyaçlarının da tam olarak karşılanmadığı yine dolaylı olarak okura sezdirilir. Anne evde, yanında değildir; bu sebeple hem üşür hem acıkır, acıktığında ise ocakta yemek olmadığı için "portakal" yer. Şiirin "hiç ağlamam" öbeğinin tekrar edilmesi, okura şu hissi vermek içindir: Çocuk bütün bunlara aslında çok üzülmekte, ancak bu üzüntüyü bastırarak razıymış, bu durumla baş edebilmiş gibi davranmaktadır. Bunlar çocukluğu bir anlamda çalınmış "olgun çocuklar" a has davranış modelleridir.

Bu dizelerde paradoksal bir dil kullanılmıştır. "Bazan üşür acıkırım /Portakal yerim o zaman hiç ağlamam/Hiç ağlamam/ Annem evde değil" diyen çocuğun bu sözlere rağmen, anne özlemi ve onun sesine yansıyan ağlamaklı hâli şiirde hissedilir. Şiirin bu kısmında lirik bir duyguyu paradoksal bir dil ile okura taşıyabilmek, dil ve üslup noktasında bir yeniliktir denilebilir. Turgut Uyar çokça sevdiği şiirde kendi ifadesiyle acemiliği, yani yeni başlangıçları bu şiir boyunca başarıyla gerçekleştirmiş; şiiriyet becerisini, dil konusundaki maharetini ortaya koymuştur.

Çocuğun bütün bu mutsuzluk, yalnızlık ve ilgisizliğe bulduğu çözüm, babaannesinin yanlarına gelmesi, evde onlarla kalmasıdır. Bu sebeple dizeler arasına yerleştirilen okumaya başlama kitaplarına ait olan kalıp cümlelerden ve şiir boyunca yazmayı yeni öğrenen birinin elinden çıkmış hissi veren yanlış yazımdan ve bozuk cümlelerden anlaşıldığı üzere okuma-yazmayı öğrenir öğrenmez babaannesine mektup yazan bir çocuğun öyküsü üzerine şiir bina edilmiştir. Şiirin devamındaki dizelerde çocuğun anne ve babasına yine doğrudan ifade edilmese de "neden sürekli işte oldukları ve evde kalmadıkları" sebebiyle itiraz ettiği ve onlara bu soruyu yönelttiği anlaşılır. Şiirde sorusuna doğrudan yer verilme de cevaba çocuğun ifadeleriyle aynen yer verilir. Okur, anne ve babasının borçları olduğu için çalışmak zorunda oldukları şeklindeki cevabı, şiirin tek sesi olan çocuktan öğrenir.

"ANNEMLER BABAM İŞLERİNE GİDERLER
NAPSINLAR BORMUMUS VAR DERLER
ZİYANI YOKKI DİYİLMİ
DİYİLMİ BABAANNE
BİZDE KENDİ KENDİMİZİ ÇOK SEVİYORUZ
SUNAYLAN
SEN GEL BABAANNE SEN GEL." (Uyar, 2021a:
701)

"Napsınlar borcumus var derler/Ziyanı yokki diyilmi" dizelerinde günlük dilde bir işi gerekçelendirirken veya meşrulaştırırken kullanılan "Napsınlar.... ziyanı yokki diyilmi" ifadelerini tercih eden şair böylece şiirin anlam alanını genişletmiştir. Okur, anne ve babaya ait olduğu, çocuğun sadece onları taklit ettiği belli olan bu ifadelerle çocuğun bu durumu anlaması gerektiği yönünde telkin edildiği, hatta buna zorlandığını sezer. Şiirin bu kısmında çocuğun yaşadığı çaresizlik, yalnızlık, sevgisizlik artık " Ziyanı yokki diyilmi/ /Diyilmi babanne / bizde kendi kendimi çok seviyoruz/Sunaylan/Sen gel babanne sen gel" dizelerinde iyice belli olur. Çökme ve sevgisiz kalmış bir çocuğun anne babasından duyduğu kelimeleri aralara yerleştirerek ağlama duygusunun önüne geçtiği, gerçek duygularını bastırarak zorla gülümsediği bir sahnenin okurun gözünün önünde canlanması artık kaçınılmazdır. Özellikle "Diyilmi babanne / bizde kendi kendimi çok seviyoruz/Sunaylan/" ifadesi çocuğun duygusal açlığını yansıtan sessiz feryadıdır.

Görüldüğü gibi Turgut Uyar, çok kaçındığı şairaneliğe, klişe lirik ifadelere düşmeden bir çocuğun anne-baba özlemini, sevgisizliğini, yalnızlığını, sürekli evde tek başına kalmanın verdiği isyanı, babaannesinin gelmesiyle sıkıntısının biteceğine dair duyduğu umudu büyük bir maharetle okura hissettirir. Özgün bir buluşla, günlük dil içindeki bir çocuğun doğal konuşmasından çıkardığı estetik bu duyguları okura gönül teline dokunarak taşır.

Bu noktada Turgut Uyar'ın şiir dili hakkında şu görüşlerini, şiirlerine başarıyla uyguladığına şahit olunur:

"Ama konuşma dilinden, özel adlardan hiç vazgeçmem... gündelik konuşma dili şiirin hayatla bağıntısını pekiştirir." (Karaca, 2010: 307)

"Bir ozanın dil sevgisinin, dil bilincinin, gerek ulusunun diline, gerekse kendi şiirine neler kazandırdığını anmayacak değilim. Bir ozanı büyüten öğeler arasında, öz dilini kullanmadaki başarısının, ölçülerinin bulunduğunu da öyle." (Uyar, 2021: 222)

Turgut Uyar'ın şiiri üzerinde çalışmış isimlerden biri olan Orhan Koçak'ın Turgut Uyar ile ilgili yaptığı şu tespit bu noktada anılmaya değerdir:

"Estetiğin kelime anlamıyla Turgut estetik bir şair değil. Duyularla çalışmıyor, çok daha zihni bir şairdir. Duyudan çok duygu, duygudan çok da zihin var." (Koçak ve Göktürk, 2018: 45)

Turgut Uyar, santimentalizmden ziyade, zihin dünyasının şairidir. Toplumsal sistemi eleştiren böyle bir şiirin merkezi öncelikle elbette zihindir. Düşünce merkezinde tohumlanmış böyle eleştirel bir şiire yerleştirebildiği lirizmde, kuşkusuz şiirde

konuşan kişinin bir çocuk olması ve onu da günlük dilin doğal dokusunu bozmadan yaşamın içinde estetik bir özerkliğe kavuşturarak verebilmesi etkili olmuştur.

Michelangelo'ya Musa'nın heykelini³ nasıl yaptığı sorulduğunda "O, taşın içinde hep vardı, ben fazlalıkları aldım." dediği rivayet edilir. Michelangelo'ya göre "*sanatçının görevi zaten taşın içindesaklı olan bir figürü yontarak ortaya çıkarmaktan ibarettir*" (Grömling 2005: 57). Turgut Uyar'ın şiirleri, bilhassa "Meytup" şiirleri bu görüşü hatırlatır. Çünkü Turgut Uyar da yaşamın içindeki şiiri görüp fazlalıkları atarak o öykünün kendine ait doğal estetiğini yakalamayı başarmıştır. Bunu yaparken günlük dilin zenginliği içinde zaman zaman imgelere, anlam katmanını genişleten söz dizimlerine yer vererek şiiri yaşamın içinden tam çıkarmadan estetize edip tekrar yaşama yerleştirmiş gibidir.

"Meytup 1960?" şiirinin devamı olan "Meytuptur 1961" başlıklı ikinci şiirde artık durumu ve yalnızlığını anne-babasının zorlamasıyla, olgunlukla kabul etmiş gibi yapan bir çocuk vardır:

"ANNEM BABAM DİYOR Kİ
SOKAA ÇIKMA DİYOR
BENDE HİÇ ÇIKMIYORUM BULSEN NASIL
ÇIKMIYORUM
SEN GELİRSEN HİÇ ÇIKMAM" (Uyar, 2021a: 702)

Şiirdeki çocuk, çok içli ve olgunlaşmış bir çocuktur. Çocuğun Turgut Uyar'ın çocukluğu ile benzerliği anlamlıdır. Uyar, çocukluğu ile ilgili bir soruya hep hüzünlü bir çocuk olduğunu, annesinin diğer oğlunu, Uyar'ın ağabeyini "*Yapma, o içli bir çocuk*" diye uyardığını anlatır (Uyar, 2021b: 522).

Şiirdeki çocuk, evde yalnız olmaktan bıkmış, annesinin yokluğuyla çok üzgündür ve artık eve ya annesi ya babaannesi gelsin ister. Ama istediği bir türlü olmaz, çocuk sonunda erkenden duygularını baskılamayı öğrenir. İçinde büyük bir baskı oluşturan duygularının tersine sanki anne babasının sürekli çalışmasına, sokağa çıkamayıp hak vermiş gibi, alışmış gibi bir kabullenişle yaşamaya çalışır. Yalnızlık ve ilgisizlikle baş etmeye çalışarak kendi kendini sevmenin yeterli olduğuna inanmış gibi yapar. Aslında bu hâl, bir çeşit travmadır denebilir.

"ANNEMLE BABAM İŞLERİNE GİDERLER
NAPSINLAR BORCUMUS VAR DERLER
ZİYANI YOKKİ DİYİLMİ

³Kastedilen eser, sanat tarihinde çok önemli yeri olan Michelangelo'nun ünlü "Musa'nın Hükümü" heykelidir.

DİYİLMİ BABAANNE
BİZDE KENDİMİZİ ÇOK SEVİYORUZ" (Uyar, 2021a: 701)

Şiirde sezdirilen bitmeyen borçlar ise sadece çocuğun yalnızlık sebebini vurgulamaz, ayrıca modern hayata yine bir eleştiri içerir. Modern çağda etkin bir sistem olan kapitalizm, toplumun merkezine üretim-tüketim biçimlerini koyar. Verili yaşam biçimleri içerisinde tektipleşen insanlara istekleri, ki bu istekler genellikle içeriden gelen istekler değil dış faktörlerin, şartların belirlediği isteklerdir, ihtiyaçlaştırılmıştır. Bu durum, bitmeyen borçlara sebep olmuştur. Anne ve babanın eve hiç uğrayamamasında etkili olan şey çalışmalarından ziyade uzun saatlerde, zor şartlarda çalışmalarıdır. Burada yine Uyar'ın örtülü protest sesi duyulur: Toplumun bir kesiminin emeği ve hayatı, hatta çocukların yaşamı çalınmaktadır.

Toplumcu gerçekçi şairler, bu ve benzeri izlekleri, ifadeleri şiirlerinde doğrudan anlatır, denebilir ki zaten çoğu, şiiri bu sebeple yazar. Sosyalist dünya görüşüne sahip bu şairlerin şiirlerinde Uyar'ın kaçındığının tersine bazen slogan tarzında ifadeler, genellikle propaganda amaçlı söylemler görülür. Şiirlerde çoğunlukla keskin, kararlı bir erkek sesi vardır. Toplumcu gerçekçi şairlerin önemli bir kısmı, Turgut Uyar'ın da içinde bulunduğu II. Yeni şairlerini ağır bir dille eleştirerek bu gerçekleri açıkça söylemeleri gerektiği, sadece sanat endişesiyle şiir yazılamayacağı, şiirin anlamını kapatarak iyice köklerinden uzaklaştırdıkları gerekçeleriyle eleştirirler (Polat, 2015: 187-193).

Toplumcu gerçekçilerin bu eleştirilerindeki haklılık paylarının ne olduğu ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte bu eleştirilerden hareketle Turgut Uyar şiiri için kısaca şunu ifade etmek gerekir:

Uyar, sosyalist dünya görüşüne sahiptir. Edebiyatımızın önemli öykücülerinden, aynı zamanda Turgut Uyar'ın eşi olan Tomris Uyar'ın ifadesiyle şairin şiirlerinin önemli bir kısmında politik göndermeler; siyasi, toplumsal eleştiriler vardır; ancak bunu kendi şiir poetikasına uygun olarak şiirin şiiriyet gücünü mesajlara, eleştirilere feda etmeden, şiir estetiği içinde üstü örtülü olarak yapar. Şiirlerinde ince bir ironi, eleştiriye dolaylı olarak sezdirme; satır aralarına yerleştirme vardır ve bu, Uyar için bilinçli bir tercihtir. Uyar'ın birçok şiirinde -"Meytup 1960? ve Meytuptur 1961" şiirlerinde de görüldüğü üzere- modern hayat eleştirisi ve politik itirazlar vardır. Ancak şiirdeki bu siyasi kısımların altı kırmızılı çizgili, vurgulu

değildir. Şiir okumayı iş edinenler, Uyar'ın istediği gibi şiirle ilgili bir birikime sahip olanlar bu eleştirilerin ve itirazların ağırlığını, sessizlik içindeki çığlığını duyar; hatta Uyar'ın izdrabını hissedeler.

Tomris Uyar, kendisiyle yapılan bir söyleşide Turgut Uyar'ın şiiri için şunları söyler:

"Şiirinde nihilist bir yan var, evet, onu kabul ediyorum. O yüzden belki dünya görüşünü solda belirli bir yere oturtamıyorum ama en yakınında gene de komünizmi görüyorum... "İnsan yazdığı şiirle zaten siyaset yapıyor olabilir. Onunki siyasi bir şiirdir, belki çok altı çizgili bir siyasi şiir değildi." (Altan, 2022: 20, 23)

Aynı röportajda "Turgut Uyar siyasi görüşünü şiirinden nasıl ayrı tuttu?" sorusuna ise şöyle bir cevap verir:

"Tutmadı ki...Dikkatli okur için tutmadı hiçbir zaman... Slogan şiirden nefret eden bir insandı. ... dikkatli okunduğunda, politik bir şiirin nasıl yazılabileceğinin iyi örneğidir çoğu." (Altan, 2022: 23)

İncelenen bu iki şiirde de siyasî göndermeler dikkatli okur için açıkça görülebilir. Şiirlerde hızla akıp giden modern hayatta sürekli çalışmak zorunda kalan, zamansızlık yaşayan, aile bütünlüğünü dahi koruyamayan insanların dramı çocuklarından hareketle gösterilmiştir. Modern hayatın önemli bir parçası olan kapitalizm, üretim-tüketim zinciri, sanayileşme, bütün bu parametreler içinde kurulan modern kent hayatı ve bu hayatta kişilere düşen kalıp sosyal roller ve bütün bunların insanın doğasıyla uyumsuzluğu incelenen bu şiirlerin başlıca izlekleridir.

Uyar'ın hayatında da benzer izlekler olduğunu çocuklarıyla ve eşi Tomris Uyar ile yapılan röportajlarda görmek mümkündür:

Turgut Uyar'ın büyük oğlu Tunga, kendisiyle yapılan bir röportajda çocukluğundaki ekonomik durumlarını şöyle anlatır:

"Ekonomik olarak mütevazı denilecek bir hayatımız vardı. Ekonomik kısıtlar, babamın şirine de yansımıştır. İkinci Yeni şairleri arasında parasızlığın yarattığı sıkıntıları en fazla işleyen şairlerindendir. Zor şartların şairi diyebilirim babam için. Nerede okuduğumu hatırlamıyorum, babamla Edip Cansever'i mukayese eden doğru bir teşhis vardı: 'Turgut Uyar ay sonu matematiği şairidir' deniliyordu yazıda. Ay sonu trafiği var: Kira mı, elektrik mi, çocuklar mı, bu dertlerin arasında üretiliyordu onca şiir." (Akkoç, 2014: 132)

Tomris Uyar da "Ben Koşarım Aşağılara, Koşarım" kitabında kendisiyle yapılan röportajda "...bir sürü borç vardı. Taksitler, taksitle alınmış eşyalar filan... Onların borcu ödeniyordu. O yüzden çok sıkışık bir dönem geçirdik. ... pek doyurucu olmuyordu, çünkü ancak geçinebiliyorduk." (Altan, 2022: 6)

Görüldüğü gibi Turgut Uyar da hayatı boyunca maddi zorluklar ve bitmeyen borçlarla uğraşmış; hatta kendi çocuklarını eşyle çalışma koşulları içinde bakamadıkları için babaannelerinin yanına götürmek zorunda kalmıştır (Akkoç, 2014: 87-89).

Turgut Uyar'ın kendi dönemindeki insanın geldiği hâli anlattığı şu kısımlar onun şiiri ve özelde "Meytup" şiirleri hakkında da fikir verir niteliktedir:

"Çağımızın insanını türlü baskılar, türlü düzenlerle sıkıştırılmış, basbayağı bir köşeye sıkıştırılmış düşünüyorum. Bu sıkıştırılma, onun dışında, ondan çok ayrı bir güç tarafından olmuyor. Sırf onun kendi kurduğu düzenin sonucu. Bu arada şiirdeki veya yaşamdaki bir davranış, bu sıkıştırmaya karşı gelmek gibi oluyor. Bir çeşit özgürlük denemesi" (Uyar, 2021b: 461)

"Meytup" şiirleri Turgut Uyar'ın bu düzene karşı çıktığı bir özgürlük denemesidir. Ancak, şuna da dikkat çekmek gerekir: Turgut Uyar, şiirlerinde genellikle bir soruna işaret eder, neticelerini sezdirir; ama bir çözüm yolu, seçenek sunmaz. Bu şiirinde de benzer bir durumla karşılaşılır, topluma bir çözüm sunmaz. Hatta şiirdeki son dizelerden anlaşıldığı üzere babaanne ikinci mektuptan sonra da gelmez. Şiirde Uyar'ın okura umut vermediği, bunun sürüp gidecek bir kısır döngü olduğunu hissettirdiği görülür. Zaten Uyar için insanın hayata tutunmasını sağlayan ve Uyar'a şiir yazdıran temel duygu umut değildir; umutsuzluktur.

"Ben hep sıkıntılıyım. Yani bir adamın canı sıkılır, o benim. Çünkü bana en yaraşan durumdur sıkıntılı olmak... Ondan severim sıkıntıyı. Sevincin o amansız, o aşağılayıcı bölüğünden korur beni." (Uyar, 2021b: 420)

Yıllar sonra da benzer şekilde şöyle dediği görülür:

"Doğrusunu isterseniz 10 yıl önce sıkıldığımı yazmıştım. 30 yıl önce de sıkıntılıydım. 50 yaşında umutsuzum.

Ama bu olumsuz duyguları özellikle seviyorum. Olumsuzluk, çaresizliktir, insanı büyük değişmelere, büyük eylemlere zorlayan." (Uyar, 2021b: 515)

Bu yazıdan beş yıl sonraki başka bir yazıda da aynı düşünceleri sürdürdüğü anlaşılmaktadır:

"Niçin umutlu olayım! Çünkü umutsuzluğun, insanı umuttan daha güçlü, bir iten, bir şeyler yapmaya zorlayan bir duygu olduğuna inanıyorum. En azından kendi adıma denedim, bildim." (Uyar, 2021b: 536)

İkinci şiir olan "Meytup 1961" de çocuk yaşadığı yalnızlıkla birlikte Suna'yla da darılınca mutsuz olduğu reel dünyadan kaçarak hayal âlemine dalar. Şiirde gerçekle karışmış hayal kısımlar vardır. Uyar'ın bunu tercih etmesindeki amacı çocuğun yaşadığı trajediyi, travmayı iyiden iyiye görünür kılmakolabilir. Bununla birlikte şöyle bir yorum da yapılabilir. Modernist veya postmodern metinlerde sıklıkla reel ile reel olmayanın karıştırıldığı görülür. Böylece Aydınlanma sonrasında rasyonalizm ve modernizmdeki araçsal akıl metnin merkezinden kaydırılmış olur. Gerçek ve hayal birbirinden kolaylıkla ayrılamayacak şekilde karışınca modernizmin mutlak akıl veya mutlak gerçek algısı metinde yıkılmış olur.

"BEN YALNIZDIM DARILDIK
BEN YALNIZDIM DARILDIK
BİZİM OKULDA AĞAÇ VAR ÇIKARIM
HAVUZDA VAR BİZİM OKULDA
BALIKLI HAVUZ...
BELKİ İÇİNE DÜŞERİM
BELKİ BALIKLARI BENİ YER
SEN GEL ARTIK
BABAANNE SEN GEL???"

..... ve çocuklar evine gider....." (Uyar, 2021a: 702)
Şiirin son bölümlerinde daha net görülmektedir ki çocuk artık yalnızlığını doğrudan tekrar tekrar söyleyen bir hâledir: "Ben yalnızdım darıldık/Ben yalnızdım darıldık". Çok yalnız ve mutsuzdur.Şiirde geçen "Belki balıkları beni yer" dizesi çocuğun küçücük yaşında ölüm düşüncesine nasıl yakınlaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Uyar, bunu da çocuğa doğrudan söyletmez, çocuğun kurduğu hayalin içine yerleştirir. Bütün bu sıkıntılı süreçlerden çıkış çocuk için babaannesinin gelmesi ve varlığı ile evi doldurup iyiden iyiye bıktığı yalnızlığını bitirmesidir. Gerek "Meytup 1960?" gerekse "Meytuptur 1961" şiirinde ses, aynı çocuğa aittir. Okur şiirlerde çocukla baş başadır. Ancak şiirin son dizesinde şair ".....ve çocuklar evine gider....." diyerek kendi varlığını ilk defa hissettirir. Bu ifade de başta ve sonda yer alan noktalar ile dizedeki "ve" bağlacı bitmeyen bir sonu, sonsuz bir döngüyü çağırır, hissettirir. Dize okunduğunda çocukların modern dünya içindeki evlerinde

⁴Heidegger, "Dasein'in varoluşundaki fırlatılmışlık, insanın doğumundan bu yana kendini seçmediğini ve kendini kendinden önce varolan ve kendinden sonra devam edecek bir dünyada adeta terk edilmiş olarak

yalnızlıklarının sürüp gideceği hissiyle okur baş başa kalır. Şiir bir umutla değil, umutsuzlukla bitirilir.

Şiirdeki bu çocuk varoluşçu filozof Heidegger'in "hayata fırlatılmak"⁴ düşüncesini hatırlatır. Kendisi de ontolojik sancılar, sıkıntılar yaşayan Uyar, aslında bu şiirde sadece sosyalist dünya görüşü ekseninde modern hayatı eleştirmekle kalmaz, aynı zamanda varoluşsal sıkıntısını da yansıtır. Çocuğun içinde bulunduğu sıkıntı, yalnızlık ve toplumsal şartlara aslında içten içe biriktirdiği kızgınlık ileride o toplumda yaşayacağı yabancılaşmanın ilk belirtileri, bilindiği üzere varoluşçuluğun temel izlekleridir. Şiirin bu kısımlarında Uyar'ın tesirinde kaldığı varoluşçuluk ve nihilizm akımlarının izlerini görmek mümkündür.

Turgut Uyar, hayatı boyunca varoluşsal sıkıntılar yaşamış biridir. O, bu durumunu kendisiyle yapılan röportajlarda veya yazılarında hep dile getirir:

"Ben hep sıkıntılıyım. Yani bir adamın canı sıkılır, o benim... Bir sıkıntıyı ısrarla büyüterek, asıl büyük sıkıntıya ısrarla giden, tümün attığı çekirdek. Pis bir köleliğe ve sonsuz çılgınlığa varacak bir oluşumu sıkıntıyla bekleyen bölünmez varlık'ın ben'i." (Uyar, 2021b: 420)

"Saçmasapanlık, boşluk duygusunu çok yaşadım galiba. Hatta, yaşamımın bir bölümü dışında başka bir duygu yaşamadım gibi geliyor bana." (Uyar, 2021b: 578)

Yakın çevresi de Uyar'ın ömrü boyunca yaşadığı varoluşsal sıkıntılara, onun varlığı ve hayat içindeki mutsuzluğuna şahit olmuşlardır ve kendileriyle yapılan röportajlarda bu konudan da bahsettikleri görülür.

II. Yenicilerden Ece Ayhan, Turgut Uyar için, "...yakışıklılığına aldırılmaz, dibine kadar mutsuzdur bu dünyada." der (Akkoç, 2014: 45).

Turgut Uyar üzerine çalışmalar yapan Orhan Koçak'ın şairle ilgili tespiti bu noktada anılmaya değerdir: "Turgut Uyar'da doğmuş olmak başlı başına bir yara"dır (Akkoç, 2014: 145).

Oğlu Tunga Uyar'ın şu sözleri de aslında Uyar'ın varoluşsal sancılar taşıdığıнын, hayatın bir köşesine sıkışmış, yalnız, mutsuz, çağına uzak bir adam olduğunu ispatlar niteliktedir:

algıladığını ifade eder. Dış dünyadaki nesnelere değişmeyen düzenli hali değişen ve gelişen insan için bir varoluş sorunudur." (Tezcan, 2019: 5)

"Garip yalmızlığının yanı sıra, kendine has korkunç bir mutsuzluğu da vardı... Orhan Koçak'a katılıyorum, dünyaya gelmiş olmak babam açısından başlı başına bir yara, temelden gelen bir sıkıntısı vardı, sürekli benim ne işim var burada diye düşünüyor olmalı; nitekim kendini azar azar tüketmenin yollarını buldu. Babam bu dünyada yerini bulamayanlardan... Ankara'daki yıllarda babamın birkaç kez intihara teşebbüste bulunduğunu biliyorum." (Akkoç, 2014: 145)

Tomris Uyar'a göre evden kolay kolay çıkmayan, kimseyi arayıp sormayan, sosyal olmayan biridir. Burjuvaziyi sevmeyen, kenti yadırgar ama kent içindeki yaşayan bireyi şiirlerine taşır (Altan, 2022: 49, 54-57).

Burada yapılan alıntılardaki maksat, Turgut Uyar kendini anlatmış demek ve onu ispat etmeye çalışmak değildir. Zaten hiçbir şair doğrudan kendini anlatamaz. İmge, gerçeği yeniden kurgulama, gerçeği kırıp ona başka bir form, işlev yükleme işidir. Hâliyle Turgut Uyar gibi şiirde imgeye çok yer veren bir şair, yola kendinden başlasa bile yol başka başka insanların yollarıyla kesişerek, bükülerek devam eder. Veysel Çolak'ın dediği gibi "şair kendinden yola çıksa bile yazdığı şiir hep başkaları olmalıdır." (2019: 13) Ayrıca Turgut Uyar'ın şiirleri sadece kendi hayatı ile açıklanamayacak kadar zengindir. Göndermeleri, kavramları; insana, topluma, hayata dâhil olan her konunun, varlığın Uyar'ın şiirine de dâhil olması bunun en önemli sebebidir. Bununla birlikte şunu da belirtmek gerekir, Turgut Uyar'ın poetik yazılarında bahsettiği gibi modern şiir şairinden kopuk değildir; şiirin bütün hâli, şairin kişiliğidir (Uyar, 2021b: 431).

"Şiir bir kişilik işi. Büyük şairler getirdikleri kurallarla değil, kişilikleriyle bir şiir geliştirmişlerdir." (Uyar, 2021b: 567)

Turgut Uyar, hayatını pek anlatmayan, bilhassa çocukluğu ile ilgili sorulara çok fazla yanıt vermeyen, arkasında bir arşiv bırakmak istemeyen bir şairdir. Çünkü o kendi ifadesiyle kendini gizleyen şairleri sever. Yine kendi ifadesiyle onun tek başına çocukluğunu ele alarak şiirini anlayamaz, anlamlandıramazsınız (Uyar 2021b: 455, 567). Ancak bununla birlikte şunu da ekler. Şiiri bilhassa modern Türk şiirini anlamak için şairini bilmek gerekir çünkü her şiir şairinin her şair de hayatının ve mensubu olduğu çağın, toplumun içinde doğar. Turgut Uyar, bir yazısında bu bağı şöyle gösterir:

"Toplumla, insan yaşamıyla bu sıkı alış veriş, bu içten ilişkidir her zaman diri tutar şiiri." (Uyar, 2021b: 355)

Ancak sadece bu verilerle şiire yaklaşmak on kapısı olan bir evin sadece bir kapısından girenleri saymak gibi olur, hâliyle şiiri eksik bırakır.

Şiir eleştirisinde bütünsel bir yaklaşım sergilemek gerekir. Çok yönü olan bir yapıtı tek bir unsurla anlamaya çalışmak veya birçok kaynaktan beslenen bir şiiri tek kaynağa yöneltmek indirgemeci bir tavır olur ki bu da yapıtın hakkını verememek anlamına gelir. Uyar, sanatın ve elbette şiirin bir çalışma ve eğitim işi olduğunu düşünür. Ona göre sanatçı nasıl uzun gayret ve eğitimle yetişiyorsa okuyucu da benzer bir gayret ve eğitimden geçmelidir. Onun aradığı, hitap ettiği böyle donanımlı bir okurdur ki ancak şiirin hakkı o zaman verilir (Karaca, 2010: 358).

Yukarıdaki kısımlarda bu iki şiire daha ziyade sosyolojik bir okuma ile yaklaşılmış ve bu yaklaşım neticesinde ulaşılan tespitler gösterilmiştir. Uyar'ın bu şiirlerine psikanalitik bir okumayla bakıldığında ise şiirlerdeki çocuğu aslında Uyar'ın çocukluğunda da görmek mümkündür.

Eşi Tomris Uyar, orta sınıfın alt kesiminden bir aileden geldiğini söyleyerek çok geniş bir çevresi olmayan bir insan resmi çizer. Turgut, babayı çok sever ama çok az görür. Baba genellikle evde değildir. Uyar, anneyi çok beğenen ve anneye karşı kıskanç bir erkek çocuğudur. İlerleyen yaşlarında da anneye düşkündür ancak Tomris Uyar'a göre birçok ilişkisinde olduğu gibi annesiyle ilişkisi de çok iyi değildir (Altan, 2022: 42-45).

"İçine kapalı bir çocuk sanıyorum, evde hep baba eksikliği duyan bir çocuk. Babayı çok özleyen bir çocuk Turgut. Anneye baş edemiyor gibi bir hali var, öyle anlıyorum. Anne çok dominant bir karakter babaya göre." (Altan, 2022: 46)

Turgut Uyar'ın kendisi de çocukluğu ile ilgili sorulara isteksiz de olsa cevaplar vermiştir. Turgut Uyar kendi çocukluğuyla ilgili genel hatlarıyla şunları anlatır: Uyar'ın babası harita albayıdır, ordudadır. Eve çok sık gelemeyen; sonra ordudan bir süreliğine ayrılır. Arabacılar kâhyası olur ve ailesinin masraflarını karşılayabilmek adına evden hep uzakta kalır. Uyar, "Babamla birlikte geçen günlerimin hepsini toplasam birkaç yıl tutar ancak." (Uyar, 2021b: 456) der. Tomris Uyar, Turgut Uyar'ın bu sebeple babasıyla sağlam bir ilişki kurmadığını çok sevdiği babasını özlediği bir çocukluk geçirdiğini, sonrasında yatılı okulda okuyunca özlemin ve aile sıcaklığının hasretinin içinde büyüdüğünü söyler. Uyar, röportajlarında yatılı okumayı sevmediğini, özellikle askerî bir yatılı okulda, modern ordulara sıkı bir disiplinle yetiştirilen hiyerarşik düzenin, katı kuralların, modern hayatın çok kıymet verdiği unvanların en

açık görüldüğü yerde, Turgut Uyar aileden uzak mutsuz, modern hayata da giderek yabancılaşmış bir şekilde büyür (Uyar 2021b: 456, 520-526). Tıpkı şiirdeki çocuk gibi...

Hatta Turgut Uyar'ın kendi çocukları Tunga ve Şeyda da anne ve babalarının çalışma koşulları ve ekonomik zorluklar sebebiyle Ankara'da anne ve babasıyla değil, İstanbul'da anneanne ve babaanneleriyle büyürler. Uyar'ın kızı Şeyda Hanım ve oğlu Tunga Bey kendileri ile yapılan röportajlarda bunu doğrulamaktadırlar. Terme'den Ankara'ya taşındıklarında Turgut Uyar ve eşi Yezdan Hanım çalışmaya başlarlar. Biri dokuz yaşında yatılı okuyan bir kızları, beş yaşında ve üç yaşında iki çocukları daha vardır ve bu çocuklarına bakacak durumları yoktur. Yezdan Hanım da ekonomik sebeplerle işi bırakamaz. Çocukları İstanbul'a anneanne ve babaannelerinin yanına götürürler. Turgut Uyar'ın o yıllarda beş yaşında olan kızı Şeyda Uyar o günleri yıllar sonra kendisiyle yapılan bir röportajda şöyle anlatır (Akkoç, 2014: 87-89):

"Bize bakma durumları söz konusu oldu, şartlar ağırdı, bizi İstanbul'a, anneannemizin ve babaannemizin himayesine bıraktılar. Annem ve babam Ankara'da, kardeşimle bense İstanbul'daydık." (Akkoç, 2014: 87)

Babaannelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, hep dedeleri ve babaanneleri kısmen anneanneleriyle kaldıklarını söylerler. Turgut Uyar ve eşi fırsat buldukça İstanbul'a çocuklarının ziyaretlerine gelir, ama sonra tekrar işleri sebebiyle Ankara'ya dönerler (Akkoç, 2014: 87-89). Dikkat edilirse incelenen şiirlerde de ailenin bir diğer küçük çocuğu olduğu anlaşılan Uğur'un hep babaannenin yanında kaldığı ifade edilir:

"UĞUR NE İYİ ORDA
SEN HEP SEVERSİN ONU KUCAĞINDA" (Uyar, 2021a: 701)

Turgut Uyar'ın büyük oğlu Tunga'yı okul yaşlarına kadar hemen hemen babaanne büyütür ve Tunga, babaanneye çok düşkündür. *Turgut Uyar'ın Çocukları* kitabında şairin kızı Semiramis kardeşi Tunga'nın babaannesine yapışık gezdiğini söyler (Akkoç, 2014: 62).

Bütün bu durumlar 1955'te yaşanır, Turgut Uyar "Meytup 1060? ve Meytuptur 1061" şiirlerini 1960 yılında *Dost* dergisinde yayımlar.

Şiirdeki çocuğun babaanneye okumayı bile tam öğrenmeden mektup yazması ve yalnızlığına korkularına derman olarak onu ısrarla çağırması Uyar'ın ve çocuklarının modern yaşam içindeki bu

öykülerini anımsatır. Zaten Turgut Uyar için, her şairi farkında olarak veya olmayarak bilinçle veya çoğu zaman bilinçaltıyla şiir yazmaya yönelten bir öyküsü vardır. Onun için şairin yaşamını poetikasıdan ve şiirlerinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Dilthey ve Schleiermacher gibi hermeneutiğin teorisini kuran önemli isimlere göre yorumcu, yazarı onun kendisini anladığından daha iyi anlayabilir. Dilthey bu tespiti şunları da ekler:

"Yazar yaratma süreci içinde bazı şeylerin tam olarak bilincinde olmayabilir. Yorumcu kendisini yazarın yerine koyarak hem onun metnini en az onun kadar anlayabilir hem de genel olarak tarihsel dünyanın ve ayrıca özel olarak yazarın yapıtını oluşturduğu dönemin tinine yönelik araştırmaları ve incelemeleri sonucu daha fazla veriye sahip birisi olarak daha fazlasını anlayabilir." (Özlem, 2019: 27)

Uyar için de şair, şiirini yazdıktan sonra şiir karşısında ancak bir okurdur; diğer okurlardan önde değildir. Çünkü o çoğu zaman neyi niye yazdığını bilmez, der. Bu ifadeleri, Uyar'ın şiirlerini gerçeküstücülükteki bilinçaltını günışığına çıkaran "otomatik yazıyla" yazdığını ve sonradan şiir üzerinde çalıştığını düşündürmektedir.

"Ozan, nasıl yazacağını bilmez her zaman, sonunda nasıl yazmış olduğunu görür. Gene sonunda, şairin karşısında ozanın durumu, herhangi bir okuyucudan, herhangi bir eleştirmeciden pek farklı değildir. O da çoğu zaman, herhangi bir okuyucu gibi, pek inandığı, ama ancak bazı yönlerini kavrayabildiği bir şiir karşısındadır." (Uyar, 2021b: 101)

"Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirlerinde buna açık bir örnek olduğu görülmektedir. Uyar, otomatik yazıyla bilinçaltındaki kendinin ve çocuklarının öyküsünü denebilir ki bu şiirle dışavurmuştur. Ancak Uyar için şunu da eklemek gerekir, şiir yoluna bazen kendinden başlasa da her zaman hayatın içinde bitirir. Şiirin yazıldığı yıl olan 1961, Türkiye'de köyden kente göç furçasının çok yoğun yaşandığı, hatta yurt dışına işçi göçlerinin gerçekleştiği, kadın-erkek işçi sayısının arttığı bir dönemdir. Bire bir bu dönemlere tanıklık eden ve daha önce de ifade edildiği gibi iyi bir gazete okuru olan Uyar, o dönemde annesi-babası işe giden ya da yurt dışına çıkan, evde kendi aile büyükleri ile ya da yalnız kalan çok çocuk görmüştür.

Eşi Tomris Uyar'ın çocuklara ve yaşlılara çok düşküdü (Altan, 2022: 48) diye tanımladığı Turgut Uyar, çok sevdiği bu iki grubun öznesini şiirinde

buluşturmuştur. Turgut Uyar bunu farkında olmadan yapmıştır; çünkü Uyar'ın da dediği gibi şair, şiirde yaptığı her şeyi bilerek yapmaz; yaptıklarını sıradan bir okur gibi sonradan okuyunca fark eder, hatta bazen fark etmeyebilir.

"Şair de kendi yazdığı şiire belki çok inanarak, belki dışarıdan biri gibi bulur sonra onu, kendisini kaybeder. Kafasında bir plan başlayabilir, ama sonra çıkan şey onu da şaşırtmıyorsa, o şiir değildir." (Koçak ve Göktürk 2018: 93)

Turgut Uyar, "Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirlerinde bu özü birçok modernist şair ve kendinin de dâhil olduğu II. Yeniciler gibi tamamen yeni bir biçimde sunmaya özen göstermiştir.

"Modernist sanatı kendinden önceki sanat anlayışlarından ayıran en önemli fark, dili kullanım ve anlatım biçimlerindeki alışılmadık denemelerde kendini gösterir." (Kacıroğlu, 2018: 21)

Turgut Uyar'ın "Meytup 1960?" ve "Meytuptur 1961" şiirlerindeki biçimsel yenilikleri aşağıdaki tabloda şöyle göstermek mümkündür. Tablonun sol tarafında Türk şiiri geleneğinde sıklıkla kullanılan unsurlar, sağ tarafında ise Uyar'ın şiire düşman kabul ettiği, klişe adını verdiği bu geleneksel unsurlardan kaçarak incelenen şiirlere estetik özerklik kurmasını sağlayan, kendi tercihleri ile kurduğu şiir dünyasının ferdi biçimsel unsurları vardır:

Tablo 1: İncelenen Şiirlerin Biçimsel Özellikleri

Ölçülü değil	Ölçsüz şiir kullanılmıştır.
Belli bir nazım biçimi değil	Serbest şiir kullanılmıştır.
Kafiye, redif değil	Hissedilen, sezilen bir ses uyumu vardır.
Asonans değil	Disonans vardır.
Tonal değil	Atonal bir ahenk bulunur.
Yekahenk bir ses değil	Çoklu ses vardır
Tek parça bir yapı değil	Parçalı bir yapı vardır.
Yalın bir söyleyiş değil	Kolaj kullanılarak oluşturulan çoklu söyleyiş
Açık dil değil	Kapalı, örtük bir dil kullanılmıştır.
Araçsal akla uygun bir dil değil	Araçsal aklı metnin dışında bırakan bir dil kullanılmıştır.

Tabloda özetlendiği ve net olarak görüldüğü üzere şiirde belli bir nazım biçimiyle, vezinle, kafiye ve rediflerle, tonal ve yekahenk bir sesle tek parça bir yapı kurulmamıştır. Her iki şiir de kendine has serbest bir nazım biçimiyle; atonal, çoklu bir sesle ve öz ile uyumlu parçalı bir yapı üzerinden kurulmuştur. Böylece şiirin özü ve biçimi birbirinden ayrılmayacak şekilde örtüşmüştür.

Uyar, klişelerden, alışkanlıklardan, hatta ustalaşmaktan bile korkan bir şairdir. Onun için şiir kişiseldir ve her şiir kendinde acemilik içeren yeni bir başlangıçtır.

"Uyar, 'törelere, alışkanlıklar bende kaşını yaratır'." (Koçak ve Göktürk 2018: 61)

"Bizi durmadan yanıltan, aldatan alışkanlıklarımız oluyor. Yahut bizi tembelliğe götüren.." (Uyar, 2021b: 262)

Ayrıca ölçülü, kafiyeli, yekahenk bir şiirsel yapı, modern hayatın kurduğu kurallı, sistematik, uyumlu ve düzenli hayatın şiiridir, onun estetik anlayışıdır demek mümkündür. Modern hayatın içinde ama onunla uyşamadan sessiz bir protestoyu şiirine taşıyan Uyar, elbette şiirde bu kuralları yıkmak adına tam tersini tercih etmiştir. Şiirinde özüne uyumlu, onunla iç içe bir yapı kurmuştur. Her iki şiir de okumayı yeni söken bir çocuğun yazdığı bir mektup olma özelliğiyle oldukça gerçekçi bir yapıdadır; şiirin arasına yerleştirilen hece kitaplarına ait kısa cümleler, dizelerin bazen bir çocuğun konuşması gibi birbirinden kopuk olması şiirin yekahenkliğini kırmakta, şairanelik klişelerinden kurtararak şiiri hayata daha da yaklaştırmaktadır.

Orhan Koçak'ın "Şiiriyle düşünen bir adam" (Koçak ve Göktürk 2018: 83) dediği Turgut Uyar için şiir, "Estetik bir zevktense, daha entelektüel bir zevktir." (Koçak ve Aktürk, 2018: 87)

Modernist şairler, için estetik özerklik şiirde şarttır ve bu durum, yeni biçim unsurlarının denenmesi ile gerçekleştirilir (Kacıroğlu, 2018: 21). Bu durum Turgut Uyar için de geçerlidir.

Ayrıca Turgut Uyar, modernizmin yücelttiği araçsal aklı şiirde yıkmamanın yollarından birini çok başarılı bir şekilde bulmuş ve şiire çocuk sesi yerleştirmiştir. Yukarıda ifade edilen sebepler dışında, şiirin sesini okuma-yazmayı yeni öğrenmiş bir çocuğa emanet etmesinin bir sebebi de şiirden araçsal aklı uzaklaştırmak, bütünsel bir dil ve üslup anlayışını kırmak, çocuk cümlelerindeki kırık, bozuk yapıyı Türk şiirine dâhil ederek şiir evrenini genişletmek diye düşünülebilir.

Şiirin merkezindeki çocuğun sesi, şiirin dil ve üslubunu belirleyen temel etmen olmuştur. Uyar'a göre şiirin dili günlük dilden çıkarılır ama aynı hâliyle şiire konulamaz, estetize edilir. Şiirin merkezinde olan çocuk sesinden hareketle günlük dile ait doğallık şiirde yakalanmıştır. Uyar'ın şiir dil ve üslubunda en çok eleştirdiği hususlardan biri şairane bir söyleyişe, abartılı bir lirizme kapılmaktır (Uyar, 2021b: 88,528).

Şiir boyunca sadece babaannesine mektup yazmaya çalışan, okuma-yazmayı yeni öğrenmiş bir çocuğun sesi vardır. Bu ses Uyar'a çok istediği okuru şaşırtma ve hâliyle alışılmışın ve kuralların dışına çıkma imkanını vermiştir. Şiirde yazım, noktalama, kelime

ve söz dizimi sapmalarıyla araçsal aklın dili kırılmıştır. Şiirde bütün kelimelerin büyük harfle yazılması, "OKLA GİDİYORUM, SUNAYLAN, DIŞARSI, DİYİLMİ BABANNE" gibi yazımsal yanlışlara yer verilmesi, noktalama işaretlerinin hiç kullanılmaması gibi sapmalar görülür.

Modern dünya düzenli, ahenkli, tektip ve tek parçaları sever. Modern hayata şiirlerinde ağır eleştiriler getiren Uyar bu sebeple, genel olarak şiirlerinde ve elbette incelenen iki şiirde de tahmin edileceği üzere serbest bir çocuk sesini disonans, atonal ve parçalı bir zemine yerleştirir.

Okuma-yazmayı yeni öğrenen bir çocuğun sağlam bir giriş-gelişme-sonuç kompozisyonu ile mektup yazamayacağı açıktır; her iki şiirde de böyle olur. Ayrıca Uyar'ın bununla da yetinmeyerek diğer şiirlerinde de zaman zaman başvurduğu kolaj tekniğine bu şiirlerde de yöneldiği görülür. Çocuğun babaannesine seslendiği cümlelerin arasına okumaya başlangıç kitaplarında geçen kısa cümleleri yerleştirilmesi bu sebeptir. Böylece şiiri dil ve üslup hatta biçimsel olarak parçalamış ve tek parçalığı, yekahenkliği, kusursuzluğu kırmış; ortaya çok parçalı, melez bir yapı çıkarmış olur.

Görüldüğü gibi şiirde konuşan kişi olarak bir çocuğun seçilmesinin birden çok sebebi ve şiirde önemli etkileri vardır. Bu etkilerden biri de şudur: Çocuk bir toplumun en masum ve en doğal hâlini yansıtan varlıktır. İlerleyen yaşlarında modern toplumun içinde, kent hayatındaki rolünü almış olan bireyler içindeki özden, kendi doğasını unutacak kadar uzaklaşır. Turgut Uyar şiirin öznesi olarak bir çocuğu seçer ve böylece onun masumiyetiyle şiirin lirizmini kurar. Ayrıca henüz doğası bozulmamış, özünden uzaklaşmamış bir çocuğu seçerek insanın asıl ihtiyaçlarını çocuğun saf gerçekliği ve giderilmeyen doğal ihtiyaçları üzerinden göstermek istemiştir. Böylece modernizmin insana ve topluma verdiği zararları bir çocuğun masum sesiyle, diliyle etkileyici bir şekilde görünür, sezilir kılmak istediği düşünülmektedir.

"Meytuftur 1961" şiirinin bilhassa girişinde mektup türü ve üslubu öne çıkar:

"SENİN ELLERİNDEN ÖPERİM
EN İYİ ELLERİNDEN ÖPERİM
SEN NASILSIN BEN NASILIM
BEN İYİYİM" (Uyar, 2021a: 702)

Görüldüğü gibi şiirin giriş kısmında mektup türü ve üslubu pastişe örnek olacak şekilde şiirin dil ve üslubuna yerleştirilmiştir. Aslında gerek bu bölümler gerekse okuma kitabının hece kısımlarının şiire yerleştirildiği kolajlar postmodern şiirleri

çağrıştırmaktadır. Postmodernizm, modernizmin bütünselliğini, tektipliğini, araçsal aklın getirdiği düzeni parçalamak, bozmak adına parçalı ve çok unsurlu, çağrışımlı yapılar kurar. Bu şiirde de şiir ve mektup türlerinin bilerek birbirine karıştırıldığı ve ortaya sınırları net olmayan parçalı, melez bir yapı ve dil kurmaya çalışıldığı görülür.

Turgut Uyar, imgeyi şiirin hammaddesi diye tanımlar (Uyar, 2021b: 508). Şiirde tercih edilen yapı ve bilhassa dil ve üslup sayesinde, kullanılan çağrışımı zengin imgelerle metnin anlam alanı oldukça genişlemektedir. Böylece şiire katmanlı bir anlam dünyası kurulmaktadır.

Şiirde geçen "*Bizim evin gecesi var*" imgesi o evin içindeki çocuğun yaşadığı mutsuzluğu tahkiyeye başvurmadan az sözle görünür hâle getirmiştir. Gece, genellikle karanlığı, yalnızlığı ve kederli anlarda geçmeyen zamanı ile olumsuz çağrışımları olan bir tabloya gönderme yapar. Çocuk için evin zamanı gecedir, çünkü o evin içinde karanlık bir mutsuzluk, yalnızlık yaşar ve sanki zaman geçmek bilmez. Şiirdeki imgeler içinde bulunulan "an"ı birden genişletir, sanki okurun gözünün önüne çocuğa bu mektubu yazdıran geçmiş günleri açılır. Ayrıca "*Bizim evin gecesi var*" imgesi ilk sezilen çağrışımları dışında her zihinde farklı bir açılım bulacaktır. Çünkü her imge okurun imgeleminde tanımlanabilir (İnce, 2021: 112).

217

Yine şiirde geçen "*Bizim evin yıldızları var*" imgesi ise çocuk yüreğinin bitmeyen umudunu görünür hale getirmektedir. Gecenin içindeki yıldızlar gerek karanlığı kısmen aydınlatması gerekse güzel görüntüsüyle olumlu çağrışımları, duyguları şiire taşır. Çocuk, içinde bulunduğu halden mutlu değildir; ama umutludur, eğer babaannesine gelirse onunla pencereden yıldızlı gökyüzüne bakarak mutlu olacak ve ev yıldızları sayesinde bir an olsun aydınlanacaktır.

Görüldüğü gibi şiir, imgesel diliyle anlam alanını genişletmekte ve görünen anlamından öte anlamlara götürmektedir. Bu şiirler ilk bakışta sanılacağı üzere sadece bir çocuğun babaannesine sevgisini ve özlemine aktardığı lirik bir şiir değildir; aslında modernizm ve onun getirdiği sistemi, toplumsal yapıyı ağır bir dille eleştiren şiirlerdir. Bu eleştiri doğrudan bir anlatı ve ağır bir dil ile, sloganlar içeren sert erkek sesiyle değil; ironik, paradoksal bir dil ve üsluba eşilik eden bir çocuk sesiyle yapılmıştır. Turgut Uyar biçimde, dil ve üslupta her zaman yeninin ve okuru şaşırtıp onu da kendini de ustalıktan acemiliğe geçirmenin peşindedir.

Orhan Koçak, *Bahisleri Yükseltmek/ Turgut Uyar Şiirinde Kendini Yaratma Deneyimi* kitabında Uyar

için özetle kendini kendinden doğuran, kendini icat eden bir şairdir, der (Koçak, 2011: 34, 51).

Uyar, 1955 yılında bir dergide yayımlanan, "Korkulu Uсталık" başlıklı yazısında şiire en büyük düşmanlardan biri olarak ustalaşmayı gösterir: Yazı "Sanatçıyı yitiren ustalıktır. Usta olmaktan korkunuz diyorum. İyi olsun." cümlesiyle biter (Uyar, 2021b: 28).

Bir işte ustalaşmak demek, artık daha iyiyi ve yeniyi aramayı bırakmak, daha iyisi olamayacağına inanmak demektir. Uyar, ustalaşmaya başladığını düşündüğü anda kendine yeni bir yol arayarak o yolda eline yeni malzemeler almış; çıktığı yeni yolda elindeki yeni tanıştığı malzemeler karşısında tekrar şiirin ustası değil; acemisi olmuştur. Uсталıktan kaçabilmesini sağlayan bir diğer husus da geleneği reddetmemekle birlikte (Karaca, 2010: 440) geleneğin içinde güzel olduğuna inandığı biçim ve anlatımları tekrar etmemiş, klişe ve alışkanlıklardan hep uzak durmaya çalışmış olmasıdır.

Uyar, "Korkulu Uсталık" yazısından otuz yıl sonra 1985'te "Efendimiz Acemilik" yazısını yayımlar. Bu yazıda anlatılanlar denebilir ki "Korkulu Uсталık" yazısında anlatılanların neredeyse aynısı, sadece ters yüzden ifade edilmiş şeklidir. Bu durum, şiir için hep yeniliğin peşinde olan Uyar ile ilgili şu gerçeği de ortaya koyar: 1940'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar kırk küsur yıl şiiri kendine iş edinmiş, dert edinmiş; çok sayıda şiire ilaveten, çok sayıda poetik yazıyla da Türk şiirine önemli katkılarda bulunmuş ve kendini her an yenilemiş olan Uyar için değişmeyen, hep aynı kalan bir anlayış olduğunu gösterir: Şiirde klişe, tekrar, ustalık, varış noktası olmaz. Şiir her dem yeni, şair her dem acemidir. Yol bitmez, gidilecek hep yeni bir yol vardır.

Uyar, ustalıktan uzaklaşabilmek için şiirde her an acemi olmak gerektiğini ve bunun nasıl yapılacağını "Efendimiz Acemilik" yazısından alıntılanan şu metaforla çok iyi özetlemiştir:

"Halbuki acemilik. Efendimiz acemilik. Bir taş alacaksınız. Yontmaya başlayacaksınız. Şekillenmeye yüz tutmuşken atacaksınız elinizden. bir başka taş, bir başka daha. Sonunda bir yığın yarım yamalak biçimler bırakacaksınız. Belki başkaları sever tamamlar. Ama her taşa sarılırken gücünüz, aşkınız, korkunuz yenidir, tazedir. Başaramamak endişesinin zevkiyle çalışacaksınız." (Uyar, 2021b: 263)

Tomris Uyar kendisiyle yapılan bir röportajda Turgut Uyar'ın şiir dili için ifade ettiği şu tespitler bu noktada anılmaya değer:

"Klasik olmayan, konformist olmayan bir dil, şiir ya da üslup-şiir bileşkesini o kadar arıyordu ki, tesadüfen eski yapılan şeylere uysa, onun iyi olmadığı kısmını çıkartıyordu. Pek tabii onun da ara sıra düşündüğü şey, şiirsellikten kaçarken dilden birtakım tavizler vermek zorunda kalmamaktı. Çünkü asıl amacı şiirsellikten kaçmaktı, birçok II. Yeni şairi gibi... Fakat tabii şiirsellikten gidince de kuru bir dil kalabilir geriye, onu başka imgelerle değiştirmenin de çok yollarını aradı. Biçimdeki değişikliklerle de çok yollarını aradı." (Altan, 2022: 21)

Uyar'ın dili yenileştirmede, okuru şaşırtmada başvurduğu yollardan biri, incelenen bu şiirlerde de örneği görüldüğü üzere ironik ve paradoksal bir dil kullanmaktır. Okumaya yeni başlayan ve henüz kuralları bilmeyen çocuğun dil ve üslubunu, hece kitabının cümlelerini yerleştirerek şiire ironiyi ve paradoksal bir dili dâhil etmiş olur. Eve neredeyse hiç gelemeyen anne ve babasını çocuğun üslubuyla anlatan "Napsınlar borcumus var derler/Ziyanı yokki diyilmi/Diyilmi babanne/Bizde kendi kendimi çok seviyoruz/Sunaylan" (Uyar, 2021a: 701) dizeleri ironik ve paradoksal dile örnek gösterilebilir.

Görüldüğü gibi Turgut Uyar, "Meytup 1960?" , "Meytuptur 1961"de öz, biçim, dil ve üslup açısından kendi şiir poetikasıyla uyumlu ama elbette modern hayat ile uyumsuz bir şiir yazmıştır.

Servet-i Fünun'un genç, Milli Edebiyat anlayışının olgun şairi denebilecek, "Kadın şairi" olarak anılan, "Kadınlar olmasa öksüz kalırdı eş'arım" diyen (Karaca, 1992a: 6) Celal Sahir'e sorarlar: "Kadınları neden seversiniz?" Celal Sahir'in verdiği yanıt ilginçtir: "Bence niçin sevdiğini bilen adam, kâfi derecede sevmiyordur." (Dayanç, 2009: 51) Bu cevap, Turgut Uyar'ın şiirleri için de geçerlidir. Zaten Turgut Uyar'ın şiir için söylediği şu cümleler, Celal Sahir'in cümleleriyle paraleldir:

"Bir şiir güzeldir ama güzelliğinin nedenleri açıklanamaz. Güzelliği, ululuğu bilinir, sezilir ama ölçüleri bulunmaz." (Karaca, 2010: 264)

Turgut Uyar, doğrudan söylemeyip sezdirdiği hâllerle; bağırmayan, provake etmeyen, slogan atmayan bir sesle insana fark ettirmeden, belki çoğu zaman kendi de fark etmeden okuru, insan hayatıyla temas ettirir; hızla akan hayatın içinde insanı yavaşlatır, ironisiyle gülümsetir, bir yerde mutlaka şaşırtır ve bunu o kadar sakın ve fark ettirmeden, şairaneliğe kapılmadan yapar ki insan kendisiyle baş başa kaldığı Turgut Uyar'ın bir şiirini mutlaka çok sever ama sebebini tam olarak bilemez.

SONUÇ

Her şiir insan atlasıdır.
(Çolak 2019: 11)

Turgut Uyar'ın şiiri reel yaşamın içinden çıkar, o yaşamdaki fazlalıkları bir heykeltıraş gibi yontunca görünen şey, Uyar'ın şiiridir. Reel hayatın içinde gelenekselden modern hayata, modern hayattan postmodern hayatlara dönüldüğünde aile yapılarının, insan algısının değiştiği bir gerçektir. Turgut Uyar'ın bu şiirleri yazdığı 1961 yılı önemli bir dönemdir. 1950 sonrası Türk sosyal hayatında köyden kente, hatta 1960'lara doğru ve sonrasında yurt dışına çalışmak için göç eden insanlar çoğalır. Anne ve baba, zor şartlarda tam zamanlı çalışma hayatına atılınca çocuk, ya anneanne-babaanne gibi bir üst kuşağın evinde ya anne ve baba ile çok zaman geçiremeden kendi evinde bakıcı gözetiminde ya da evde kendinden büyük ama yine başka bir çocuk olan abla veya ağabeyi ile evin içinde, dört duvar arasında pencere önünde ve atıştırma ile büyür.

Uyar'ın çocukluğunda, bilhassa kendi çocuklarında da benzer bir öykü vardır. Bu öykü o yıllardan itibaren neredeyse sonraki kuşakların öyküsü olmuştur. Uyar, incelenen şiirlerinde bu çocukları, onların sesini şiirine taşımıştır. İncelenen şiirlerdeki çocuk gibi modern hayatın travmatize ettiği insanları Uyar'ın çeşitli şiirlerinde de görmek mümkündür. Böylece modern hayat ve onun getirdiği kişisellikten ve ruhsal olandan uzak kalıp davranışların, standart yaşama biçimlerinin bu şiirlerde klişe olmayan, yeni ve farklı yollarla eleştirildiği görülür.

Genel anlamda şiir poetikası ve şiirleri incelendiğinde Turgut Uyar'ın bu iki şiiri için şu söylenebilir: Uyar modern toplumun içinde bir flanör dikkatiyle göz gezdiren bir gözlemci, uyumsuz bir bireydir. Modernist şiir, modern dünyanın içinde doğmuş ama ona muhalif ve tepkisel bir şiirdir. Uyar'ın şiir tanımı da modernist şiirin bu tavrıyla oldukça uyumludur:

Uyar, şiirin hiçbir şeyi korumadığını, tersine bir korumayı bozduğunu, her şeye aykırı olarak ulu ve yeni bir bileşim kurduğunu ifade eder (Uyar, 2021b: 581).

Şiirlerinde başlıca izlekleri kentleşme, sanayileşme, mekanikleşmiş insan ve toplum gibi modern hayata ait unsurlardır. Bu unsurların üzerinden modernizmin getirdiği düzen eleştirilir. Bunu yaparken de şiiri sürekli yeni biçim ve dil yapısı üzerine kurmaya çalışır. Aslolan mesajdan ziyade estetik özerkliği yakalayabilmektir (Kacıroğlu, 2018: 13-16).

İncelenen şiirlerde de kentleşme, sanayileşme, kapitalizm temaları doğrudan ele alınmamış; bu kavramların modern hayata yansımaları ve sonuçları üzerinden dolaylı bir anlatı tercih edilmiştir.

Kent hayatı içinde anne-babanın uzun çalışma mesaisi sebebiyle evde yalnız kalan ve anne-baba sevgi ve ilgisinden uzak büyüyen bir çocuktan hareketle şiirin ana dokusu oluşturulmuştur.

Uyar için şiir doğrudan söyleyen, açıklayan, ölçülebilir bir güzelliği olan değil; hissettiren ve sezdirendir (Uyar, 2021b: 255-256). Okur, çocuğun hüznünü duyar ve kendi zihinsel süreciyle yalnızlığına sebep olan anne babanın çalışma şartları onun altındaki modern ve kapital dünyayı sezer ve rahatsızlık duyar. Uyar şiirde modernizmin, modern kentlerin, sanayileşmenin, tüketim toplumunun insan ruhunda açtığı yaralar denebilecek yalnızlık, yabancılaşma, sıkılmışlık, bunaltı duygularıyla okuru baş başa bırakır.

Uyar, bunu doğrudan söylemez; eleştirdiği kısımların altını kırmızı kalemle çizmez, örtülü, dolaylı, ironik bir dille anlatır. Şiirlerde günlük ve doğal dilin estetize edildiği görülür. Şiirin duygusunu taşıyan tonal bir ahenk değildir, şiire olabildiğince doğal taşınmış olan çocuk sesidir. Bu şiirlere yapısal olarak mektup formu verilmeye çalışılmış; böylece hem bir yenilik denenmiş hem de modernizmin kesin sınırlarının aksine türler birbirine karıştırılmıştır.

Turgut Uyar, şiirlerinde "insanı tabiattaki yerine indirmek" istediğini söyler. Çünkü ona göre insanın kurtuluşu çok doğal bir hayat içerisinde mümkün olabilir (Uyar, 2021b: 461). Orhan Koçak'ın Turgut Uyar ile ilgili onun tek şiirinin yaşam olduğu tespitini bu noktada vurgulamak gerekir (Koçak, 2011: 151).

Tıpkı Turgut Uyar'ın kendi hayatında olduğu gibi "Meytup1960?" ve "Meytup1961" şiirlerinde de bastırılmaya çalışılan bir keder ve o kedere eşlik eden pasif bir isyan vardır.

KAYNAKÇA

- Akkoç, D. A. (2014), Turgut Uyar'ın Çocuklarıyız, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altan, E. (2022), Tomris Uyarla Turgut Uyar Üzerine Söyleşi Ben Koşarım Aşağlara, Koşarım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çolak, V. (2016), Şiir Nedir ve Nasıl Yazılır?, İstanbul: İkaros Yayınları.
- Çolak, V. (2019), Şiir Diyalektik Değilse Şiir Üzerine Düşünce Uçları, Ankara: Klaros Yayınları.
- Dayanç, M. (2009), "Yeni Kitap" Dergisinde On Yazar-On Mülakat, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Eagleton, T. (2011), Şiir Nasıl Okunur, (Çev: Kaya Genç), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Grömling, A. (2005), Michelangelo Buonarroti Hayatı ve Eserleri (Çev: Dilek Zaptçioğlu), İstanbul: Literatür Yayıncılık
- İnce, Ö. (2021), Şiir ve Gerçeklik, İstanbul: Sia Yayınları.
- Kacıroğlu, M. (2018), "Sanatta Modernizm ve Modernist Şiir Üzerine Bir Deneme", Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl 2018, cilt: 3, sayı 5, sayfa: 1-24.
- Karaca, A. (2010), İkinci Yeni Poetikası, Ankara: Hece Yayınları.
- Karaca, N. T. (1992a), Celal Sahir Erozan, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kızılcılık, S. (1996), Postmodernizm Dedikleri, İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.
- Koçak, O. (2011), Bahisleri Yükseltmek Turgut Uyar Şiirinde Kendini Yaratma Deneyimi, İstanbul: Metis Yayınları.
- Koçak, O. ; Göktürk, Y. (2018), Turgut Uyar ve Başka Şeyler A'dan Z'ye Bir Konuşma, İstanbul: Metis Yayınları.
- Özlem, D. (2019), Hermeneutik ve Şiir, İstanbul: Notos Kitap.
- Polat, A. (2015), "Toplumcu Şiir Söyleminde İkinci Yeni Düşmanlığı", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, yıl: 7, sayı: 14, sayfa: 187-193
- Tezcan, S. (2019), Dasein ve Kendisi İçin Varlıkta Var Olma Sorunu, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Uyar, T. (2021a), Büyük Saat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uyar, T. (2021b), Korkulu Uсталık, (Haz: Alaattin Karaca), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Turgut Uyar is one of the New Poets II, who has gained an important place in Turkish poetry. In this study, Turgut Uyar's poems titled "Meytup 1960?" and "Meytuptur 1961" were examined. The poems, which were examined by taking into account Turgut Uyar's era, poetics of poetry and life, were read with a sociological and psychoanalytic critical point of view, and the results reached were evaluated. The views of Schleiermacher and Dilthey, important names in Hermeneutics, were also used during the examination.

Turgut Uyar's poetry emerges from real life, and when he carves out the excesses in that life like a sculptor, what appears is Uyar's poetry. It is a fact that when we turn from traditional to modern life, from modern life to postmodern life in real life, family structures and human perception change. 1961, when Turgut Uyar wrote these poems, is an important turning point. In Turkish social life after 1950, the number of people migrating from villages to cities and even abroad to work abroad increased in the 1960s and later. When the mother and father are forced to work full-time under difficult conditions, the child either lives in the home of a superior generation such as grandparents, or in his own home under the supervision of a caregiver without being able to spend much time with the mother and father, or at home with his older sister or brother, who is also a different child. It grows inside, between four walls, in front of the window, and with snacks.

There is a similar story in Uyar's childhood, especially in his own children. This story has almost become the story of subsequent generations since those years. Uyar brought these children and their voices into his poems in his analyzed poems. It is possible to see people traumatized by modern life, such as the child in the analyzed poems, in various poems of Uyar. Thus, it can be seen that modern life and its impersonal and spiritual behaviors and standard ways of living are criticized in these poems in new and different ways that are not clichés.

When these two poems of Turgut Uyar, his poetics and poems in general are examined, the following can be said for him: Uyar is an observer, an incompatible individual who looks around modern society with the attention of a flaneur; It can be said that his poems are generally included in the modernist poetry genre. Modernist poetry is a poem that was born within the modern world but is oppositional and reactionary to it. Uyar's definition of poetry is also quite compatible with this attitude of modernist poetry. The main theme of the poem was created based on a child who is left alone at home due to his parents' long working hours in urban life and grows up away from his parents' love and attention.

For Uyar, poetry is not what speaks directly, explains, or has measurable beauty, but rather what makes one feel and suggest (Uyar, 2021b: 255-256). The reader feels the sadness of the child and senses and feels disturbed by the working conditions of the parents, which cause his loneliness through his own mental process, and the modern and capital world beneath him. In his poetry, Uyar leaves the reader alone with feelings of loneliness, alienation, boredom, and depression, which can be called the wounds inflicted on the human soul by modernism, modern cities, industrialization, and consumer society.

Uyar does not underline the parts he criticizes with a red pen, but explains them in a veiled, indirect and ironic language. It is seen that daily and natural language is aestheticized in poems. It is not a tonal harmony that carries the emotion of the poem, it is the child's voice that is carried into the poem as naturally as possible. Structurally, an attempt was made to give these poems a letter form; Thus, both an innovation was tried and genres were mixed together, contrary to the strict boundaries of modernism.

Turgut Uyar says in his poems that he wants to "reduce humans to their place in nature". Because, according to him, human salvation is possible in a very natural life (Uyar, 2021b: 461). The following words given by Orhan Koçak in his book about Turgut Uyar are an accurate characterization: For Turgut Uyar, "everything is like 'writing the poem of life' and 'living as long as you write your poem'. Turgut Uyar's only poem is life." (Koçak, 2011: 151)

"Meytup1960?" and "Meytuptur 1961", there is a grief that is tried to be suppressed and a passive rebellion that accompanies that grief. Just like in Turgut Uyar's own life...